

RORTY VE GADAMER FELSEFESİNDE DİL- DÜNYA İLİŞKİSİ*

Mustafa TAŞDELEN**
Arslan TOPAKKAYA***

ÖZ

Rorty ve Gadamer düşünceleri ile çağdaş felsefede etkili olan filozoflardır. Ancak, bu etkilerinin dile felsefelerinde merkezi bir yer vermelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Rorty ve Gadamer dil felsefelerinde esas olarak geç Wittgenstein'in anlamın kullanım olarak formüle edildiği dil oyunları anlayışını benimser. Bununla birlikte, Rorty ve Gadamer dil oyunlarını Wittgenstein'in verdiği anlamın çok ötesine taşıyarak kapsamını genişletmişlerdir. Dile verilen bu kapsam dil-dünya ilişkisi sorununun geleneksel paradigmalardan farklı yaklaşılabilirliğini göstermiştir. Rorty ve Gadamer'de dünya ya da gerçeklik insanın betimleme veya yorumlama faaliyetlerinde ortaya çıkan bir sorun olarak ele alınmaktadır. Bu makale, Rorty ve Gadamer'in dil felsefelerinde dil-dünya/gerçeklik ilişkisini nasıl ele aldıklarına odaklanmakta ve bu yaklaşım tarzının felsefeye yeni olanaklar sunabileceği konusunu aydınlatmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adlandırma, dünya görüşleri, söyleşi, sözcük dağarları, tarihsellik.

THE LANGUAGE-WORLD RELATIONSHIP IN THE PHILOSOPHY OF RORTY AND GADAMER

ABSTRACT

Richard Rorty and Hans-Georg Gadamer are influential philosophers in contemporary philosophy. However, it can be said that their influence is due to their giving a central place to language in their philosophies. Rorty and Gadamer, in their philosophy of language, essentially adopt the understanding of language games as formulated by the later Wittgenstein, in which meaning is formulated as use. However, Rorty and Gadamer have expanded the scope of language games by taking them far beyond the meaning given by Wittgenstein. This scope given to language has shown that the problem of the language-world relationship can be approached differently from traditional paradigms. In Rorty and Gadamer, the world or reality is dealt with as a problem arising in the activities of describing or interpreting human beings. This article focuses on how Rorty and Gadamer deal with the language-world/reality relationship in their philosophy of language and tries to clarify the issue of whether this approach can offer new possibilities for philosophy.

Keywords: Naming, worldviews, conversation, vocabulary, historicity.

* Bu makale Mustafa Taşdelen'in "Rorty ve Gadamer Felsefesinde İnsan" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Dr., E-posta: temsilvk@gmail.com, ORCID: 0009-0000-7979-9342

*** Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, E-posta: atopakkaya@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8305-8675

Makalenin geliş tarihi: 22.12.2023

Makalenin kabul tarihi: 18.03.2024

Submission Date: 22 December 2023

Approval Date: 18 March 2024

Rorty ve Gadamer felsefesinde dil, insanın ürettiği, etkilediği, etkilendiği tarihsel ve toplumsal bir fenomendir. Özneler arası uzlaşımın bir ürünü olarak dil aynı zamanda diyalog ya da konuşma ediminde doğasını bulan bir etkinliktir. Bu yaklaşım biçimi ile Rorty ve Gadamer dili dünyayı resmeden sembolik bir araç olarak değerlendiren mantıkçı pozitivizme karşı anlamı dil oyunları olarak gören geç Wittgenstein ile uzlaşma içerisindedir. Geç Wittgenstein *Felsefi Soruşturmalar*'da dil oyunlarını anlamın dili konuşanların kullanım amacına göre belirlendiği bir kurallar bütünü olarak ortaya koymuştur. Dile verdiği bu anlam ile Wittgenstein dilin yaşam biçimini yansıtan bir fenomen olduğunu göstermek istemiştir. "Doğru ve yanlış olan insanların *söyledikleridir*; ve insanlar birbirleriyle *dilde* uyuşurlar. Bu, fikirlerin değil, yaşam biçiminin uyuşmasıdır."¹ Rorty ve Gadamer dili bir sosyal pratik sorunu ve antropolojik bir olgu olarak gören bu yaklaşım biçimini benimsemekle birlikte bazı konularda Wittgenstein'den farklı düşünmektedirler. Ancak, bu ayrılık noktalarının bir karşıtlık şeklinde değil, daha çok, Wittgenstein'in dil görüşünü bilim, sanat, ahlak ve siyaset gibi felsefe dışı alanlarla ilişkilendirmekten kaynaklandığı belirtilebilir. Rorty ve Gadamer söz konusu alanlardaki teori, anlatı veya söylemleri de dil oyunlarına dahil ederek dil oyunlarının anlamını ve kapsamını genişletmişlerdir. Bu yaklaşımın en önemli sonuçlarından birinin dil-gerçeklik/dünya ilişkisinin analitik felsefenin iki karşıt paradigmasının dışında ele alınabileceğini göstermeleri olduğu belirtilebilir. Buna göre, Rorty ve Gadamer'de dil ne sadece sembolik araçtır ne de sadece metaforlardan oluşan bir pratikler bütünüdür. Onlara göre, dil gerçeklik ile bağlantılıdır; ancak bu bağlantı insanın betimleme, yorumlama/anlamlandırma faaliyetinden bağımsız değildir, bu yüzden betimlemelerde ortaya konan dünya ya da gerçeklikten söz edilebilir. Bu makale Rorty ve Gadamer'in dil felsefelerinin dil-dünya/gerçeklik ilişkisine farklı bakış açısı getirdikleri ve bu bakış açısının felsefeye yeni imkanlar sunduğu konusuna odaklanmaktadır.

Rorty ve Gadamer'de dil dünya ilişkisi uzlaşma veya diyalog edimi olarak konuşma ve "sohbet/söyleşi" kavramları zemininde tartışılmaktadır. Sohbet/söyleşi, dili konuşanların ortak bir anlama/hakikate ulaşmalarına olanak sağlayan bir etkinliktir. Bu açıdan, Rorty ve Gadamer'in dil felsefesinin özgün yönünü oluşturan unsurlardan biri dili, yalnızca toplulukların/cemaatlerin konuştuğu değil, aynı zamanda topluluğu/cemaati oluşturan bir fenomen olarak

¹ Ludwig Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*, çeviren, Haluk Barışcan, 1. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2005, 107.

görmeleridir. Bu bakımdan, Gadamer söyleşinin dilin doğasını oluşturduğunu ve bu doğanın anlamayı/anlaşmayı sağladığını ifade eder. “Her tür insani komünite/cemaat lingüistik cemaat türünde cemaattir: kaldı ki dili de onlar oluşturur. Çünkü dil doğası gereği söyleşinin dilidir; dil kendisini bütünüyle yalnızca anlamaya/ anlaşmaya varma sürecinde gerçekleştirir.”² Topluluğu dilsel/lingüistik bir varlık haline getiren bu düşünce biçiminin iki sonucu olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, toplumsal gerçekliğin dilsel bir yapıya sahip olduğu ve dilselliği ile anlaşılabilirliği; ikincisi ise dilin fiziksel gerçekliğin de bilgisini mümkün hale getiren bir olgu olduğudur. İlk sonuç Vico, Cassirer ve Dilthey’in insan bilimleri felsefesinde bilinen bir olgudur; ancak ikinci sonucun yalnızca Rorty ve Gadamer’in dil felsefesine özgü bir olgu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, Rorty ve Gadamer’de dilselliğin yalnız toplumsal gerçekliğin değil, aynı zamanda dünyanın anlaşılabilmesinin de zemini olduğunu belirtmek mümkündür. Bununla birlikte, Rorty ve Gadamer’de dilde ortaya konduğu biçimiyle gerçeklik kendinde dünya ya da gerçeklik değil, betimlemelerde veya yorumlamalarda ifşa olan bir gerçekliktir.

Rorty dil ile gerçeklik ilişkisini kendinde dünyanın dili etkilemediği düşüncesi üzerine kurgulamaktadır. Ona göre, kendinde dünya betimlemelerimize kayıtsızdır, hiçbir betimleme kendinde dünyanın ne olduğunu ortaya koyamaz. “Betimlemelerden *herhangi birinin* dünyanın kendinde ve kendi başına [...] varolma tarzının doğru bir temsili [...] olduğunu söylemenin hiçbir anlamı yoktur.”³ Buna göre, Rorty’de dil-dünya ilişkisi betimlemelerin, yorumların ya da kendi deyişiyle “sözcük dağarları (vocabulary)”nın bir özelliğidir. Sözcük dağarlarında ortaya konan gerçeklik ise duyulara konu olan, algılanabilir, geçici, oluş halindeki görünüşler dünyasıdır. Bununla birlikte, Rorty’de görünüşler dünyası, geleneksel felsefede ileri sürüldüğü gibi, zihin dışında bulunan, değişmeyen özsel bir varlık veya gerçekliğin karşıtı olarak bulunan bir dünya değildir; bu dünya olumsal, rastlantılardan oluşan, zayıf ve kırılabilir bir dünyadır. Bu bağlamda, Rorty geleneksel felsefenin olumsal olanı yalnızca görünenle özdeşleştirme eğiliminde olduğunu belirtir. Ona göre, bu gelenek güçlü gerçekliği nispeten güçsüz görünümle karşılaştırarak ve ilkiyle temas kurmanın çok önemli olduğunu iddia

² Hans-Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, çeviren, Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan, 1. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009, 257.

³ Richard Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, çeviren, Mehmet Küçük ve Alev Türker, 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995, 25.

ederek kırılğan ve geçici olanın göz ardı edilebileceğini öne sürmüştür.⁴ Rorty zihin-zihin dışı ve görünüş-gerçeklik gibi metafizik ayrımlara karşıdır. Bu tür ayrımlar temelde epistemolojik gelenekte akıl, zihin veya dilin gerçekliği temsil eden insanın özsel doğası olarak kabul edilmesinden kaynaklanır. Dolayısıyla, Rorty'nin zihnin, benliğin, gerçekliğin ve dilin de bir doğasının bulunmadığı şeklindeki iddiası temsil teorisinin anlamsızlığını ortaya koymaya yönelik bir iddiadır. Ancak, Rorty'de söz konusu temsil teorisi karşıtlığı yalnızca metafiziğin değil, bilimsel realizmin de eleştirisine kadar genişler. "Her ne kadar temsil karşıtları bilimsel projenin eleştirirni olmasalar da, onların felsefi ontolojiye yönelik eleştirileri, geleneksel olarak düşünüldüğü şekliyle bilimsel realizme kadar uzanıyor. Onlara göre bilimsel realistler, bilimin ontolojik taahhütlerinin ayrıcalığını savunmak konusunda zorlu bir seçimle karşı karşıyadır."⁵ Gerçekliği sadece görünüşler dünyası ile sınırlamasından hareketle Rorty'nin doğal gerçekliğin mevcut olduğu ve bilimlerin doğanın bilgisini edinebileceğinden kuşku duymadığı söylenebilir. Onun karşı çıktığı şey, temsil teorisinin doğa bilimlerine de egemen bir paradigma olmasıdır. "Rorty'nin argümanı, bilimsel realizmin, metafizik realizmin diğer biçimleriyle birlikte, doğanın düşünceden nedensel bağımsızlığına dair sağduyu sezgisinden, insan bilgisinin bu 'zihinden bağımsız' gerçekliği kendi temsiller sistemi içinde bir şekilde yakalaması gerektiği yönündeki tutarsız talebe kaydığı şeklindedir."⁶ Rorty açısından yalnızca felsefi sistemler değil, bilimsel teoriler de birer söylem biçimi, yeniden betimleme veya sözcük dağarıdır. Bu yüzden, herhangi bir sözcük dağarının dünyayı olduğu gibi, yani doğru bir şekilde yansıttığı iddiası doğru değildir. Rorty dünya kendisini olgulara böldüğü ve bu olguların cümlelere dönüştüğü iddiasını reddeder.⁷ Diğer deyişle, dünya insanın betimleme faaliyetine kayıtsızdır. Ona göre, doğruluk ve yanlışlık dünyanın değil, betimlemelerin ya da sözcük dağarlarının bir özelliğidir. "Dünya orada, dışarıdadır, ama dünyaya dair betimler orada, dışarıda değildir. Yalnızca dünyanın betimleri doğru ya da yanlış olabilir. Kendi başına dünya - insanların betimleme faaliyetlerinden yardım almayan dünya - doğru ya da yanlış olamaz."⁸ Rorty'de olduğu gibi, Gadamer için de belirli bir betimlemeler bütünü, dil oyunları veya kendi ifadesiyle "dünya görüşleri" kendinde dünyayı ortaya koymaz; deneyimde ortaya konan şey sadece dünyanın

⁴ Richard Rorty, *Essays on Heidegger and others, Philosophical Papers Volume 2*, 10. Baskı, New York: Cambridge University Press, 1999, 34.

⁵ Henrik Rydenfelt, "Realism without representationalism", *Synthese*, no 198 (2021): 2091.

⁶ Frank G. Verges, "Rorty and the New Hermeneutics", *Philosophy* 62, no 241 (1987): 316.

⁷ Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s. 26.

⁸ Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s. 26.

görünüşleri/görünümüdür. Ancak, Rorty'den farklı olarak Gadamer'de görünüşler dünyası kendinde dünya ya da gerçeklikten de bağımsız değildir; kendinde dünya, dünya görüşlerinde kendisini görünüşler yoluyla ifşa eder. "Bu dünya görüşlerinin çokluğu "dünya"nın herhangi bir rölativizasyonunu gerektirmez. Ayrıca, dünyanın ne olduğu onun kendisini sunduğu görünüşlerden farklı değildir. Bu ilişki şeylerin algılanmasındaki ilişkiyle aynıdır."⁹

Gadamer'de dil-gerçeklik ilişkisinin bu şekilde ortaya konması özellikle metinlerin yorumlanması ile ilişkilendirilen hermeneutik anlama tecrübesinin ontolojik yapısı ile ilgili bir sorundur. "Anlama bir 'bilgi' modu değil, bir 'varlık' modudur."¹⁰ Metinler anlamsal bütünlüklerdir, ancak bir metnin yorumlanması o metnin anlamının tek bir yorumda tamamen tüketildiğini göstermez; yorumlama o bütünün anlamının farklı boyutlarının açığa çıkarılması anlamına gelir. Aynı şekilde, kendinde dünya ile ilgili her dünya görüşü de kendinde dünyayı değil, kendinde dünyanın farklı görünümünü ifşa eder. Kendinde dünya, görünüşler dünyası ve dil arasındaki bu sıkı bağlantı Gadamer hermeneutiğini bir "linguistik ontoloji" haline getirir. "Eşyayı olduğu gibi gösterebilen dilin açık nesnellığı, dili evrensel linguistik ontoloji alanına yerleştirir."¹¹ Ancak, söz konusu ilişkinin Gadamer'in bir realist ya da idealist olduğunu göstermediğini belirtmek gerekir. "Dünya görüşleri her zaman genişlemektedir ve birbirleriyle kıyaslanabilir durumdadır. Gadamer'e göre bu "dünya görüşlerini" geliştirmek, genişletmek ve başkalarıyla paylaşmak mümkündür. Bu noktada [...] Gadamer'in felsefi hermeneutiği realizme daha yakındır."¹² Bu bakımdan, Gadamer'de metin yorumu ile kendinde dünya ya da gerçeklik hakkında ileri sürülen dünya görüşleri arasında özsel bir fark olmadığı ifade edilebilir. Gadamer'in geleneksel felsefede yapıldığı şekliyle "Varlık" ile "görünüşler dünya"sı arasında bir ayrıma gitmemesinin nedeni, anlamayı anlayan/yorumlayan öznenin anlaşılabilir/yorumlanan nesneye katıldığı bir olay olarak görmesidir. Bununla birlikte, Gadamer'in dil-dünya hakkındaki görüşlerini daha iyi kavramaya yardımcı olacak şey, hermeneutik tecrübeyi bilinç öznesinin yorum nesnesi ile etkileşimi ortaya çıkan konuya, diğer deyişle, kendisini "sunan/ifşa eden" şeye yönelik bir tecrübe olarak belirlemesidir.

⁹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 259.

¹⁰ Susan Hekman, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*, Çeviren. Hüsamettin Arslan ve Bekir Balkız, 1. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999, 149.

¹¹ Richard E. Palmer, *Hermenötik Schleiermacher, Dilthey ve Gadamer'de Yorum Teorisi*, Çeviren. İbrahim Görener, 1. Baskı, İstanbul: Anka Yayınları, 2002, 273.

¹² Yusuke Okada, "Is Gadamer a Realist?" *Trópos* 2, no 12 (2019): 164.

“Sunum ya da ifşa” ne özneye ne de nesneye aittir; bunlardan bağımsız bir oluş ya da olaydır. Bu bakımdan, metin veya eser yorumunda anlaşılacak şey, metin veya eserde kendisini ortaya koyan konudur ve metin yorumu bu yönüyle söyleşinin/sohbetin doğasını taşır. “O gerçek bir söyleşi gibidir; bu söyleşide ortak konu iki partneri, yani metin ile yorumcuyla birbirine bağlayan şeydir.”¹³ Metin veya eser için söz konusu olan bu durumun doğal gerçeklik ve varlık için de geçerli olduğundan söz edilebilir. Buna göre, Gadamer’de gerçeklik ya da görünüşlerle ilgili her dünya görüşü varlığın belirli bir yönünü ifşa eder. “Genel olarak, bir varlığın bir yönünün, belirli bir anlama olayında kendisini sunma biçimi olduğunu söyleyebiliriz. O halde bir görünüş ile onun bir görünüşü olduğu şey arasındaki ilişki, [...] ontolojikleştirilmiş şekilde anlaşılacak sunum-sunulan ilişkisinin bir örneğidir.”¹⁴ Gadamer’de anlamın her zaman metinde, eserde, doğada ya da toplumda kendisini ortaya koyan, diğer deyişle, her zaman var olan bir şeyle ilgili bir tecrübe olması felsefi hermeneutiği realizme yaklaştırır. “Hem realizmi hem de Gadamer’i daha derinlemesine anlamak, fenomenolojik hermeneutik ile bilimsel realizmi birbirini tamamlayan sorgulama biçimleri olarak görmemizi sağlayabilir.”¹⁵ Böylece Rorty ve Gadamer’in dil oyunlarının kendinde dünyayı olduğu gibi yansıtmadığı düşüncesinde uzlaştıkları söylenebilir. Söz konusu uzlaşma mütekabiliyet teorisinin geleneksel felsefenin düalist ayrımlara dayalı, temelci, temsilci ve nesnelliği esas alan bir epistemoloji olarak nitelendirilmesine kadar uzanır.

Temsil epistemolojisine karşı Rorty pragmatizmin argümanlarından yararlanırken Gadamer epistemolojiyi hermeneutiği bir ontoloji şeklinde inşa ederek aşmayı denemiştir. Rorty felsefeyi “tam ve kusursuz temsil olarak bilgi nosyonu”na bağlı bir etkinlik olarak değerlendirmekte ve ayrıcalıklı temsillerin temel, kurucu bir fonksiyon icra ettiklerini iddiası ederek gerçekliğe uygunluk düşüncesini feshetmeye çalışmaktadır. Ona göre, epistemoloji ortak bir temel bulma arayışından başka bir şey değildir. Rorty Quine, geç Wittgenstein, Sellars ve Davidson gibi analitik filozofların semantik-pragmatik, analitik-sentetik, linguistik ve deneyimsel (empirical), teorik ve gözlem (observation) gibi pozitivist ayrımları bulanıklaştırdıklarını ve böylelikle geleneksel felsefenin

¹³ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 175.

¹⁴ Greg Lynch, “Gadamer’s Aspectual Realism” *Ergo: An Open Access Journal of Philosophy* 7, no 37 (2021): 1009, 985-1014.

¹⁵ Haider A. Khan, “Hermeneutics and Dialectics: (Hegel, Husserl, Heidegger and) Hans-Georg Gadamer”, *MPRAPaper*, no 1 (2008): 19.

merkezi varsayımını geçersiz hale getirdiklerini ifade eder.¹⁶ Bu bağlamda, Rorty ile söz edilen filozofların ortak özelliği dilin bir formu olduğu ve bu formun bilinmesiyle gerçekliğin bilineceğini iddiasını reddetmeleridir. Öte yandan, diğer filozoflardan farklı olarak, Rorty'nin temsil teorisine karşıtlığının felsefeye bir meydan okumaya dönüştüğü ifade edilebilir. Bu farklılığı Rorty ile Davidson karşılaştırmasında görmek mümkündür. Rorty ile Davidson önermeler ve olgular arasındaki tekabülîyet ilişkisi olarak hakikat teorisinin savunulamaz olduğu görüşünü paylaşmaktadırlar. Onlara göre böyle bir yüzleşme ya da dünyanın "resmedilmesi" kişinin en ilkel cümlelerin ötesine geçmesi durumunda sürdürülebilir. Ancak, Rorty'den farklı olarak Davidson, dil ile dünya arasındaki ilişki sorununun ontoloji açısından incelemeye değer olduğunu düşünmektedir.¹⁷ "Davidson'a göre, dünyanın ne olduğuna dair bütünsel ve kaba bir portresine sahip olmamız nedeniyle, gerçekliğin büyük özelliklerini onun hakkında nasıl konuştuğumuzu inceleyerek anlayabilmemiz olasıdır."¹⁸ Gadamer ise temsil teorisine eleştirilerini geleneksel ve modern dil felsefesi ve dil bilimine karşı eleştirileri bağlamında gerçekleştirir. "Dilin biliminin ve felsefesinin, yegane endişelerinin dilin *formu* olduğu önkabulü temelinde faaliyette buldukları şüphe götürmez."¹⁹ Ona göre, dilin bir formu olduğu ve bu formun gerçekliği olduğu gibi yansıttığı iddiası geleneksel ve modern dil felsefelerinde ideal bir dilin varlığının kabul edildiğini gösterir. Bu kabul ise beraberinde nesnel bir varlığın bulunduğu ve bu varlığın bilinebilirliği düşüncesini getirir. Nesnel bir varlığın ve ideal bir dilin reddi Gadamer hermeneutiğinin ontolojik temellerinin bulunmadığı anlamına gelmez; tersine, anlamanın her zaman bir oluşa ya da var olana ilişkin bir tecrübe olması Gadamer hermeneutiğini bir ontoloji haline getirir. Öte yandan, Gadamer'in ontolojik hermeneutiğinin Platonist ve Kartezyen bir ontoloji değil, ilişkisel bir ontoloji olduğu belirtilebilir. *Hakikat ve Yöntem*'deki 'ontolojik açıklama' bölümü, doğanın, beden, bilincin ve kültürün yabancılaşmasına son veren, Kartezyen olmayan yeni bir hakikat modelinin önünü açan, Gadamer'in araştırmasının ana kaynağı olan felsefi ontolojinin

¹⁶ Richard Rorty, *Consequences of Pragmatism: Essays 1972-1980*, 6. Baskı, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2011, xviii.

¹⁷ Dorothea Frede, "Beyond Realism And Anti-Realism: Rorty On Heidegger And Davidson", *The Review of Metaphysics* 4, no 40 (1987): 744.

¹⁸ Sezal Çınar Özkan, *Etik, Adalet, Sosyal Umut*, 1. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2021, 34-35.

¹⁹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 198.

temellerini oluşturur.²⁰ Bununla birlikte, Rorty ve Gadamer’de dilde ifşa olan, gerçekliğin kendinde dünya değil, görünüşler dünyası olması ve sözcük dağarları ile dünya görüşlerinin bir yorumlama ve anlamlandırma tarzlarının ifade etmesi şu soruyu akla getirmektedir: Rorty ve Gadamer rölativist ve sübjektivist bir filozof mudur?

Rorty ve Gadamer’e karşı yöneltebilecek rölativizm ve sübjektivizm iddialarının geçersizliği olumsuzluk ve tarihsellik konusundaki görüşlerinden hareketle ortaya konabilir. Rorty ve Gadamer’de olumsuzluk ve tarihsellik, öznenin ve bilincin özsel bir doğasının olmadığı; tersine, bunların toplum, kültür, dil ve gelenek gibi insanın kendi oluşturduğu koşullardan etkilendiği ve belirlendiği anlamına gelir. Diğer taraftan, Rorty ve Gadamer’de dil-gerçeklik ilişkisini algılanması bağlamında söz konusu benzerlikten ziyade, farklılıkların önemli olduğu belirtilebilir. Buna göre, Rorty’de olumsuzluk zaman ve tesadüfün, şansın veya belirsizliğin ürünü olma anlamına gelir. Bu belirsizlik dil ve gerçeklik için olduğu gibi benlik, vicdan, ahlak, toplum ve dayanışma gibi kavramlar için de söz konusudur. Bu olumsuzluk dil ile gerçeklik arasında hiçbir şekilde temas noktasının bulunmadığını, bunun da ötesinde gerçekliğin dilsel bir yaratı olduğunu ima eder. “Dil, Rorty’ye göre, gerçekliğin temsil edilmesi için bir araç değil; insanın yaşadığı ve hareket ettiği gerçekliğin bizzat kendisidir.”²¹ Buna karşılık, Gadamer’de tarihsellik ile dil ilişkisinin daha sıkı bir şekilde oluşturulduğu söylenebilir. Gadamer tarihselliği geleneğin bilinç ve anlama üzerindeki bir etkisi olarak değerlendirirken anlama ile dil arasında doğrudan bir ilişki kurar. Anlamaya dil aracılık eder, anlama asıl anlamda dilde gerçekleşir ve dil evrenseldir. Bu yüzden, anlamayı geçerli bir tecrübe haline getiren şey de dilin bu evrenselliğidir. “Dil anlamının vuku bulduğu evrensel ortamdır/araçtır. Anlama yorumda gerçekleşir.”²² Gadamer’de anlama için geçerli olan nitelikler dil için de geçerlidir ve bu ilişki hem anlamayı hem de dili bütün yorum nesnelerini kuşatan olgular haline getirir. “Anlama için geçerli olan şey dil için de geçerlidir. Bunların hiçbiri saf empirik olgu olarak araştırılabilecek olgular değildir. Hiçbiri saf obje/nesne değildir, fakat obje olabilen herşeyi kuşatırlar.”²³ Buna göre, her anlama/yorumlama faaliyetinin dilsel olması ve dilin

²⁰ Jessica Frazier, “The Destiny Of Phenomenology: Gadamer On Value, Globalism, And The Growth Of Being”, *Heyf*, no LXIV (2023): 217.

²¹ Deniz Kundakçı, *Pragmatizm versus Post-marksizim: Rorty ve Laclau-Mouffe örneğinde iki farklı demokratik siyaset anlayışı*, 1. Baskı, İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2015, 56-57.

²² Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 177.

²³ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 199.

evrenselliğinden hareketle, Gadamer'de gerçeklik hakkında her söylemin evrensel ve geçerli bir söylem olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Dolayısıyla Gadamer'in hermeneutik ontolojisi özne ve nesne, yorumcu ve gelenek, dil ve dünya arasındaki herhangi bir farklılaşmadan önce gelen bir şey olarak yorumun tarihsel gerçekliğine yönelik bir savunmadır.²⁴ Diğer yandan, anlamının yapısında gelenek ve önyargılar gibi unsurların bulunması Gadamer'de her yorumlama ediminin evrensel geçerlilik kazanamayacağını ima eder görünmektedir. Buna karşılık, Rorty'de olumsuzluğun tanıdığı esnekliğin gerçeklik hakkında sınırsız betimleme üretmeyi olanaklı hale getirdiği söylenebilir. Ancak, bu söylemlerin geleneksel felsefede olduğu gibi gerçekliğin doğru temsilleri olmadıklarını belirtmek gerekir. Rorty dilin olumsuzluğundaki sübjektivizmi ve rölativizmi pragmatizm ile aşmaya çalışmıştır. O, takip ettiği Dewey, Wittgenstein, Quine, Sellars ve Davidson'ın ve kendisinin rölativist olduklarını söylese de nihayetinde sübjektivizmi ve rölativizmi geleneksel felsefenin jargonuna ait tavırlar olarak değerlendirir. Ona göre, pragmatistlerin izlediği yol, geleneksel felsefenin problemlerini tartışmamak, jargonunu kullanmamak ve alternatif bir teori sunmamaktır.²⁵ Rorty'nin izlediği temel strateji felsefi problemleri geleneksel felsefenin terimleri, ayrımları, kavramsal çerçevesi dahilinde tartışmamaktır. Felsefi sorunlar hakkında ortaya konan her teori, filozofların kavramlara yükledikleri anlamlardan ve kelimelerin metaforik kullanımından oluşan anlamsal bütünlüklerdir. Kelimeler ile nesnelere arasında doğrudan veya dolaylı bir ilişkisinin bulunmaması sözcük dağarlarını birbirleri ile kıyaslayacak mihenk noktasının bulunmadığını ortaya koyar. Bu yüzden, Rorty sözcük dağarları arasında bir seçim yapmanın anlamsız olduğunu belirtir.²⁶ Hakikat hakkında ileri sürülen her felsefi açıklamayı değer açısından birbiri ile eşitleyen bu tutum, Rorty açısından, bir yandan geleneksel felsefenin egemen paradigmalardan uzaklaşma diğer yandan da felsefeyi terk etme olasılığını gündeme getirir. "Eğer [hakikatin] hem tutarlılık hem de uygunluk teorilerini birbirleriyle rekabet etmeyen önemsiz şeyler olarak görebilirsek, o zaman nihayet realizm ve idealizmin ötesine geçebilir ve Wittgenstein'in sözleriyle,

²⁴ Daniel O. Dahlstrom, "Hermeneutic Ontology", içinde *Theory and Applications of Ontology: Philosophical Perspectives*, editörler, Roberto Poli and Johanna Seibt, Springer Science+Business Media B.V., 2010, 411.

²⁵ Rorty, *Consequences of Pragmatism*, xiv.

²⁶ Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s. 27.

istediğimiz zaman felsefe yapmayı bırakabileceğimiz bir noktaya ulaşabiliriz.”²⁷ Bununla birlikte, Rorty’nin felsefeyi terk etme düşüncesinin ideal bir toplum tasarladığı siyasal söyleminde göz ardı edildiği ve yalnızca epistemoloji ile sınırlı kaldığı ifade edilebilir. Tasarladığı ideal düzenin gerçekleşme olasılığı Rorty’yi evrenselliği tanımak zorunda bırakır. Diğer bir deyişle, Rorty’de postmodern kültür evrensel bir söyleme dönüşür. Buna karşılık, Gadamer’de dilin anlamının üzerinde, anlamadan daha geçerli ve kapsamlı bir fenomen olarak görüldüğünü belirtmek gerekir. Bu açıdan, Gadamer “anlaşılan varlık dildir” ifadesinin metafizik bir iddia değil, anlamının ortamı veya anlama aracı olmasından ve böylece hermeneutik perspektifin sahip olduğu sınırsız kapsamdan kaynaklandığını belirtmektedir.²⁸ Dolayısıyla, Rorty ve Gadamer’de evrenselliğin -dilini farklı bağlamlarda anlaşılmasına rağmen- söz konusu olduğunu ve bu nedenle onların sübjektivizm ve rölativizmle suçlanamayacağını belirtmek mümkündür. Rorty ve Gadamer’in bir sübjektivist ve rölativist olmadıklarını gösteren diğer bir unsur da dil ile dünya/gerçeklik ilişkisine yaklaşım biçimleridir.

34

Rorty’de dil ve gerçeklik arasındaki ilişki inançlar ve arzular aracılığıyla kurulmaktadır. Ona göre, inançlar ve arzular bir temeli, kökeni ve doğası olmayan tikel olumsuzluklardır, bu yüzden, dünya ya da doğayı olduğu gibi veren temsiller değildir. “Doğaya, basit anlamda az ya da çok doğru inançlara sahip olabilmemiz dışında, ne daha iyi ne de daha kötü tekbül etme diye bir şey yoktur.”²⁹ Rorty’de inançlar ve arzular betimlemelerimizi, diğer deyişle, konuşmamızı etkiler, dolayısıyla konuşmamızın kendinde dünya ile bir teması yoktur. “Dünya konuşmaz. Yalnızca biz konuşuruz. Dünya, kendimizi bir kez bir dile programladıktan sonra, belli inançlara sahip olmamıza neden olabilir. Ama dünya bize konuşacağı bir dil öneremez. Bunu yalnızca başka insanlar yapabilir.”³⁰ O halde, Rorty için gerçeklik hakkındaki betimlemelerin dil topluluklarının ya da dili konuşanların üzerinde uzlaştıkları kanaatlerini ifade ettiği söylenebilir. Bu kanaatlerin değişimi gerçeklik algımızı değiştirir. “Dile yaklaşımımız değiştiğinde gerçekliği kavrama biçimimiz de değişir.”³¹ Kanaatler ya da yargıların temsiller

²⁷ Charles Guignon and David R. Hiley, “Introduction: Richard Rorty and Contemporary Philosophy”, içinde *Richard Rorty*, editörler, Charles Guignon and David R. Hiley, 1. Baskı, New York: Cambridge University Press, 2003, 7.

²⁸ Hans-Georg Gadamer, *Philosophical Hermeneutics*, editör ve çeviren, David E. Linge, 1. Baskı, Berkeley: University of California Press, 2008, 103.

²⁹ Richard Rorty, *Felsefe ve Doğanın Aynası*, çeviren, Funda Günsoy Kaya, 1. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006, 306-307.

³⁰ Rorty, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, s. 27.

³¹ Cemre Uğural Yamuç, *Metaforlarla Düşünmek: Rorty ve Derrida’nın Batı Felsefesi*

değil, belirli işaretlerin veya seslerin alışlagelmiş üretimleri de dahil olmak üzere eylem alışkanlıkları olduğunu kabul eden Rorty kendisini bir nominalist olarak tanımlamaktadır. Nominalistleri ise dili bir mediumdan/ortamdan ziyade bir araç olarak gören ve bir kavramın sadece bir işaretin veya sesin düzenli kullanımı olduğunu kabul eden kişiler olarak betimlemektedir.³² Ona göre, gerçekliği insan yargısında temsil ediliş biçiminden soyutlayarak kendi içinde olduğu gibi düşünmek mantıklı değildir. Gerçekliğin kendisi zihin dışında bulunan bir bütün olmadığı gibi dil de gerçekliği temsil eden bir ortam değildir. “Onun nominalizmi, farkında olmadan, dünyanın birbirinden ayrı tikellerin sonsuz bir çokluğu olarak ve dilin de keyfi bir işaretler sistemi olarak dil öncesi bir şekilde açığa vurulduğu varsayımına dayanır.”³³ Buna karşılık, Gadamer’de dil dünya ilişkisi bir zorunluluk olarak ortaya çıkar, çünkü dünya anlamaya, anlaşmaya varmayı mümkün hale getirir. Dünya üzerinde konuşulan bir konudur ve dünya kendisini dilde ortaya koyar, görünür hale getirir. “Dilde anlamaya/ anlaşmaya varma konuyu/sorunu, diyaloga girenler arasında tartışılan nesne gibi, iletişimde bulunanların önüne yerleştirir. Bu yüzden dünya, hiç kimsenin üzerine basmadığı, herkesin kabul ettiği, konuşanların tümünü birleştiren ortak temeldir/ zemindir.”³⁴ Anlama ve anlaşmanın imkânı olarak dil ile dünya arasındaki bu ilişki dünyanın da dilsel/linguistik yani, sözel yapıya sahip olması ile netlik kazanır. Bu sözel yapı dünyanın dilde kendisini ifşa etmesine imkân tanıdığı gibi dilin de doğasını veya anlamını dünya ile bağlılığında, dünyayı sunmasında bulduğunu gösterir. “Dilin, içinde dile geldiği dünyadan ayrı hiçbir bağımsız hayatı olamaz. Yalnızca dünya dile girdiği ölçüde dünya olmakla kalmaz; aynı zamanda dil de dünyanın onda sunulmasında hakiki varlığına kavuşur.”³⁵ Dünyanın sözel tarzda inşası -sözelliğin insan eyleminin bir sonucu olması anlamında- dilde ifşa olanın insanın kendi varlığı ve gerçekliği olduğunu ortaya koyar. Dil, bir diyalog/konuşma olarak insanın kendini yorumlamasıdır. “Diyalogda biz gerçekten yorumluyoruzdur. Böylelikle, konuşma bir kendi kendini yorumlama şekline bürünür.”³⁶ Bu nedenle, Gadamer dilin insanın bir dünyaya sahip olmasına yol açtığını ve dünyanın sadece insan için var olduğunu

Eleştirilerine Bakış, 1. Baskı, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2022, 43.

³² Rorty, *Essays on Heidegger and others*, 126.

³³ Allen Hance, “Pragmatism As Naturalized Hegelianism”, *The Review of Metaphysics* 46, no 2 (1992): 367.

³⁴ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 257.

³⁵ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 253.

³⁶ Emre Öztürk, *Hermeneutiğin Öyküsü Gadamer Odaklı Bir Analiz*, 1. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2020, 157.

ifade eder. “Dil sadece insanın dünyada sahip olduğu şeylerden biri değildir; insanın bir şekilde bir dünyasının olması da ona bağlıdır. Dünya olarak dünya, dünyadaki başka hiçbir yaratık için değil, insan için vardır.”³⁷ Bu yüzden, Gadamer’de gerçekliğin kendisini dilde ifşa etmesinin aslında insanda kendisini ifşa etmesi anlamına geldiğini belirtmek mümkündür. Başka bir ifadeyle, dünya insanın dünyaya anlam verme faaliyetine bağlı olduğu oranda bir gerçeklik haline gelir. “Dil, dünyadaki varlığımızın temel işleyiş biçimi ve dünyanın yapısının her şeyi kapsayan formudur.”³⁸ Gadamer’de anlaşılan dünyanın sözel, dilsel bir dünya olmasından hareketle gerçeklik hakkındaki her yorumun aslında kendinde dünyanın insan gerçekliği yoluyla kendini ifşa ettiği şeklinde bir belirleme yapmak mümkündür. Bu insani görüş noktası Rorty için de geçerli olmakla birlikte, Rorty’de kendinde dünyanın değil, oluş halinde bulunan görünüşler dünyasının betimlemelerde yer bulması söz konusudur. Bu anlamda, Rorty’nin dil felsefesinde metafizikten uzak bir söylem oluşturma kaygısı ağır basarken Gadamer’in dil felsefesinin metafiziğin sınırlarında gezinen bir dilsel ontoloji olduğu belirtilebilir. Bu iddia söz konusu filozofların kelimeler ile şeyler arasındaki adlandırma ilişkisinde daha açık hale gelir.

36

Rorty dildeki anlam değişimini inançlardaki değişimle açıklamaktadır. Anlam değişimi rasyonel bir temele, şemaya veya kritere dayanmaz. Bu nedenle inançlar arasında bir seçim yapmayı, anlamın değişimini ve böylece dilin değişimini belirleyecek ölçütler yoktur. Bu görüş noktası Rorty’yi inançların, varlığı, var olanları, dünya ya da gerçekliği oluşturduğu sonucuna götürür. Ancak, Rorty için inançlar varlığın ne olduğunu değil ne hakkında konuşulduğunu ortaya koyar ve ona göre hakkında konuşulan şeyin olup olmaması bir sorun oluşturmaz. “İnsanların inançlarının, hakkında konuştukları şeyi belirlediği varsayımı, varolan şeyle ilgili sorunlar doğmadığı sürece varolan ve varolmayan şeylere göre iyi de işleyebilir kötü de.”³⁹ Bu anlamda Rorty idealizm-realizm tartışmasının dilsel ifade biçimleri ile ilgili olduğunu savunmaktadır. Bu şekilde ele alındığında Rorty referans ilişkisini sözcüklerin ya da cümlelerin nesnelere ya da olguları gösteren, işaret eden, onlara karşılık gelen bir nosyon yerine, “bir şey hakkında konuşma veya -den söz etme” olarak görmenin mümkün olduğunu savunur.

³⁷ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 253.

³⁸ Gadamer, *Philosophical Hermeneutics*, 3.

³⁹ Rorty, *Felsefe ve Doğanın Aynası*, 295.

Birinin “referans” dediği şeye diğeri “-den sözetmek” diyebilir. Sherlock Holmes’a *göndermede* bulunmayız; fakat onun *hakkında konuşabiliriz*; ... “-den sözetmek” bir akli selim/sağduyu nosyonudur; “referans” bir felsefe sanatı terimidir. “-den sözetmek gerçekliklerin yanı sıra kurguları da içerir ve realist amaçlar için yararlıdır.”⁴⁰

Bu açıdan, Rorty’de adlandırmanın dilde varlığı bulunan, adlandırılan veya varlığı kabul edilen bir şey hakkında konuşma olduğu söylenebilir. Böylece, gerçeklik hakkında konuşmak dünyanın her zaman öyle değil, sözcükleri kullanım amacına ve biçimine göre farklı şekilde betimlenebileceğini ortaya koyar. Rorty’ye göre sözcük dağarcıkları dünyanın mevcut şekliyle gerçekten temas halinde değildir; yalnızca insanların konuşması, olumsal “sözcük dağarcıklarının” başka sözcük dağarcıklarıyla değiştirilmesi meselesidir.⁴¹ O halde, Rorty’de gerçekliğin farklı zamanlarda, farklı yerlerde ve farklı şekillerde konuşma biçimine göre oluşan bir şey olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, gerçeklik dili kullanıma tarzına ve kelimelere verilen metaforik anlamlara göre ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, bir şey hakkında konuştuğumuzda, kontekstin/bağlamın çokluğuna bağlı olarak aynı şey hakkında farklı şekillerde konuştuğumuzdan da söz edilebilir. Öte yandan, Rorty sadece hakkında konuşmanın gerçekten var olan şey hakkında konuşmakla karşıt bir şey olmadığını, hakkında konuştuğumuz şeyin gerçekten var olmayabileceğini ifade etmektedir.⁴²

Mesela, şunları düşünün; “Thales hakkında konuştuğunuzu düşünüyorsunuz, oysa gerçekte Herodotus’un söz ettiği bir hikâye hakkında konuşuyorsunuz”; “analistiniz hakkında konuştuğunuzu düşünüyorsunuz, oysa kendiniz hakkında konuşuyorsunuz”; “Artemis adlı kurgusal bir tanrıça hakkında konuştuğunuzu düşünüyorsunuz, oysa M.Ö 9. yüzyılda Teb’de yaşamış kanlı-canlı bir kadın hakkında konuşuyorsunuz”; lityum hakkında konuştuğunuzu düşünüyorsunuz, oysa gerçekte kriptonit hakkında konuşuyorsunuz”.⁴³

Gadamer ise adlandırmayı insanın, diğer canlı varlıkların aksine, çevreden bağımsızlaşabilen bir varlık olmasına dayandırmaktadır. Ona göre, bu

⁴⁰ Rorty, *Felsefe ve Doğanın Aynası*, 295.

⁴¹ Sami Pihlström, “Pragmatism and the Ethical Grounds of Metaphysics”, *Philosophical Topics* 36, no 1 (2008): 229.

⁴² Rorty, *Felsefe ve Doğanın Aynası*, 298-299.

⁴³ Rorty, *Felsefe ve Doğanın Aynası*, 298-299.

bağımsızlık insana dünyanın baskısından kurtulma ve nesnelere özgürce, kendi isteğine göre adlandırma özgürlüğü verir.⁴⁴ Bağımsızlık hermeneutik tecrübenin dilsel doğasından kaynaklanır ve dilin sınırsız ifade imkânı olguların anlaşılmasına zemin hazırlar. “Dilin eşsiz olgusalılığı/realitesi (...) dünya ile ilişkisinden doğar. Bu bir dile gelen olgu sorunudur (...). Bir şeyin farklı tarzlarda davranması/hareket etmesi (...) kişiye onu bağımsız ötekiliğiyle kavrama imkanı verir.”⁴⁵ Gadamer Rorty’den farklı olarak, kelimelerin gerçekten mevcut şeyler hakkında olduğunu düşünmektedir ve adlandırmayı konuşma ile düşüncenin içsel birliğine dayandırmaktadır. “Konuşma ile düşünce tümüyle üniter/birleşik[tir].”⁴⁶ Bir şey hakkında konuşma gerçekten, düşündüğümüz şey hakkında konuşmadır. Kavram ile şey arasındaki birlik tecrübenin doğasından kaynaklanır ve tecrübe her zaman bir şeye yöneliktir. Gadamer bunlar arasındaki bağlantıyı tecrübenin kendisini dile getirecek kavramı ya da kelimeyi bulması olarak değerlendirir, ancak, ona göre, kelime bir işaret ya da gösterge değildir, şeye aittir.⁴⁷ Konuşulan, tecrübe edilen şey gerçekten var olan şeydir, ancak kelime tecrübeden önce gelmez, tecrübe de kelimedenden önce gelmez. Bu açıdan, Gadamer bu içsel birliği göremeyen teorileri reddetmek gerektiğini belirtir. “Yorumcu kelimelerini ve kavramlarını, önce aletlerini alan ve işi bittikten sonra da kaldırıp bir kenara atan zanaatkar gibi kullanmaz. Biz daha ziyade, her anlamın kavramlarla dokunduğunun farkına varmalı ve söz/kelime ile konunun iç birliğini kabul etmeyen her teoriyi reddetmeliyiz.”⁴⁸ Bu görüş açısı Wittgenstein’in dil oyunları anlayışını temele alarak sözcük dağarlarını bir araç/alet olarak gören Rorty’nin dil felsefesine yöneltilen bir eleştiri olarak yorumlanabilir. Dil, düşünme ve yorum arasındaki sıkı bağlantı hakkında konuşulan şeyi, konunun içeriğini göz önüne almayı gerektir. Bu yüzden, Gadamer dili bir form olarak görmenin bu içeriği görememekten kaynaklandığını, içerik olmadan dilin bir anlamı bulunmadığını belirtir.⁴⁹

Sonuç olarak, Rorty ve Gadamer’in dil felsefelerinin özgün yönünü hem dili hem dünyayı/gerçekliği görelileştirmeden ve mutlaklaştırmadan dil ve dünya/gerçeklik aralarında içsel bir birlik kurmaları oluşturmaktadır. Bu içsel birlik dilin tarihsel bir olgu olarak anlaşılması ve gerçekliğin görünüşlerle

⁴⁴ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 254.

⁴⁵ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 256.

⁴⁶ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 237.

⁴⁷ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 217.

⁴⁸ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 197.

⁴⁹ Gadamer, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, 236.

ilişkilendirmesiyle sağlanır. Dil sınırsız ifade edebilme yeteneği ile görünüşler dünyasını ve özellikle bu görünüşler dünyasında gerçekleşen sınırsız oluşum ve değişimleri ifade etme gücüne sahiptir. Bu yaklaşım Rorty ve Gadamer'i materyalizm ve idealizm dışında bir tavır kazanmalarına yardımcı olur. Bu yönüyle, Rorty ve Gadamer'in dil felsefesinin aynı zamanda dilin bir temsil ve sembol aracı olduğunu savunan mantıkçı pozitivist anlayış ile dil oyunlarını yalnızca metaforlarla yüklü betimlemeler olarak gören post-analitik filozoflara karşı bir alternatif paradigma özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Bu paradigma Rorty ve Gadamer'in bir taraftan mantıkçı pozitivist dilsel bir metafizik olarak ifade edilebilecek tutumlarına karşı gerçekliği vurgulamalarına imkân tanır. Diğer taraftan ise dil ile gerçeklik bağını kopartarak dili sadece metaforlardan oluşan bir fenomen olarak gören ve söylemlere indirgeyen postmodernist anlayışın dili güçsüzleştiren yaklaşımına karşı dilin gerçekliği ifade etme yeteneğini öne çıkarır. Bununla birlikte, söz konusu paradigmanın ilk anlayışın dil ile gerçeklik bağlantısı bulunduğu düşüncesini ikinci anlayıştan ise betimlemeler çokluğunu aldığı söylenebilir. Böylece, Rorty ve Gadamer'de dil-gerçeklik ilişkisinin her söylemin bir gerçeklik temeline yaslanması gerektiği, ancak bu söylemlerin bir ayrıcalığa sahip olmadığı düşüncesine dayandığı ifade edilebilir.

Rorty ve Gadamer'in dil-gerçeklik ilişkisi hakkındaki anlayışımızı değiştiren yaklaşımında konuşma ediminin bir sohbet/söyleşi olarak görülmesinin payı büyüktür. Dilsel toplulukların gerçekleştirdiği bir konuşma olarak söyleşi, şeylerin nasıl görüneceklerini dilin belirlediğini ve dilin de ne söyleyeceğini dünyanın belirlediğini göstermesi açısından önem taşır. Dünya kendisini dilde ortaya koyduğu gibi dil de anlamını dünyaya bağlılığında bulur. Ayrıca, dünya dili konuşanların niyetlerinin, amaçlarının üzerinde ve ötesinde kendisini dili konuşanlara kabul ettirir. Dil ve dünya arasındaki bu karşılıklı gerektirme ve belirleme ilişkisi Rorty ve Gadamer'in dili evrensel bir olgu olarak belirlemesine yardımcı olur. Ancak, bu evrensellik dili anlama tecrübesinin asıl unsuru olarak gören Gadamer'de açık bir şekilde bulunurken dilin olumsuzluğunu vurgulayan Rorty'de dolaylı şekilde yer alır. Bunun yanı sıra, dil ile dünyanın içsel birliğinin Rorty ve Gadamer'in yalnızca sübjektivizmi ve rölativizmi aşmalarına yardımcı olmadığını, aynı zamanda linguistik bir ontolojiye mümkün hale getirdiği söylenebilir. "Linguistik ontoloji" dilin yalnızca sözel bir iletişim aracı olmadığını, bunun da ötesinde dili konuşanın dünyanın kendisi olduğu anlamına gelir. Dil ile dünya arasında zihin veya bilinç gibi temsil yetilerini ortadan

kaldıran “linguistik ontoloji” yalnızca temsilci epistemolojinin nesnellik ve temellere sahip olma gibi varsayımlarını geçersiz hale getirmez; aynı zamanda ilke ve köken arayışı olarak metafiziğe bir eleştiri olma özelliği taşır. Bu açıdan, linguistik ontoloji Heidegger’in Dasein çözümlemesi ve Derrida’nın mevcudiyet metafiziğinin yapısökümü ile benzerlikler taşır. Ancak, Heidegger dili Varlık’ın kendini ifşa ettiği bir olgu olarak anlarken Gadamer dili insanın kendisini anlamasının bir zemini haline getirir. Derrida ise söz karşısında yazıya öncelik verir ve anlamı metinler arası bir ilişki olarak görür. Buna karşılık, Rorty hakikatin söz veya konuşmada ortaya çıktığını savunur.

Rorty ve Gadamer’in dil ile dünya ilişkisi ile ilgili görüşlerinin felsefenin unutulmuş bir temel disiplini olarak ontolojinin geliştirilebilmesine olanak tanıdığı belirtilebilir. Dil ya da konuşmanın yaşanılan dünyaya ait olması ve dilin de kendinde dünya ile bağlantılı olması geleneksel ontolojiden farklı bir ontolojiye zemin hazırlar. Dil ile gerçekliğin içsel bağlantısını ortaya koymaya çalışan böyle bir ontoloji ise Rorty ve Gadamer’in temelde insan üzerine yoğunlaşan, insan olmanın anlamı sorusuna odaklanan bir felsefeye sahip olduklarını ortaya koyar. Rorty ve Gadamer insanın ne olduğu, ne yapması ve nasıl yaşaması gerektiği sorunu ile ilgilenmişler; bu sorunu insanın kendi bilincini kazanması, kendini gerçekleştirme ve kişiliğini oluşturması ile ilişkilendirerek ahlak, toplum ve kültür alanlarındaki sorunları çözmeye çalışmışlar. İnsanın kendini gerçekleştirme girişimini zihinsel ve ahlaki mükemmelleşme olarak belirleyen Rorty ve Gadamer, bireysel gelişmeyi aynı zamanda toplumsal dayanışmanın ve kültürler arası iş birliğinin de temelini yerleştirmişlerdir. Bununla birlikte, Rorty ve Gadamer’in insan konusunu ele alışında farklılıklar söz konusudur ve bu farklılıklar felsefenin düşünce, tarih, yaşam ve kültür içerisindeki yeri konusunda ayrışmalarına neden olmuştur. Bu ayrışma ise temelde tarihsellik konusuna yaklaşım tarzlarından kaynaklanır.

Tarihsellik insanın kültürün veya geleneğin etkisinde biçimlenen sonlu, sınırlı bir varlık olduğunu gösterir. Bu sonluluk, sınırlılık ise Rorty ve Gadamer’i insanın özsel bir doğası bulunmadığı sonucuna götürür. Geleneksel felsefenin insan tasarımının yıkıma uğratılması rasyonalizm, nesnelcilik, temelcilik, indirgemecilik ve yöntem düşüncesi gibi özelde Aydınlanma’nın ve genelde modernizmin temel dinamiklerinin yıkımı anlamına gelir. Rorty ve Gadamer insanın tarihselliğini vurgulamakla Aydınlanma ve modernitenin nesnel hakikat arayışına ve bu arayışı bilimsel yöntem ve epistemolojik özne ile gerçekleştirmesine karşı çıkmıştır. Bununla birlikte, Rorty ve Gadamer’in modernite ve Aydınlanma’ya yaklaşım biçimleri farklıdır. Rorty modernite ve

Aydınlanma'nın kazanımlarını reddetme eğilimindedir. Felsefe, din ve bilimin Batı kültürünü biçimlendirdiğini kabul eden Rorty, söz konusu disiplinlerin kültürel değişimi gerçekleştirme konusunda güncelliğini kaybettiklerini düşünmektedir. Kültürel dönüşümün sağlanmasını akıl yerine hayalgücünde, felsefe yerine edebiyatta ve politikada arayan Rorty felsefeyi yalnızca bireyin kendi benliğini oluşturması, yani kişisel mükemmelleşmesini sağlayan bir türe indirgemıştır. Buna karşılık, Gadamer modernite ve Aydınlanma'nın kazanımlarını reddetmez; o, yalnızca doğa bilimleri ve teknolojik ilerlemenin insanı kendine yabancılaştırdığı olgusu üzerinde durur. Bu açıdan, onun temel amacı, insan bilimlerine hermeneutik anlama tecrübesini entegre ederek kendi bilincini kazandırmaktır. Aynı zamanda insanın kendi hakkında bilincini sağlamaya yönelik bu girişim ile Gadamer'in modernite ve Aydınlanma'yı bir revizyona tabi tuttuğu söylenebilir. Bunun yanı sıra, Gadamer, Rorty'nin yaptığı gibi, felsefe, din ve bilimi kültür alanından dışlamaz; (sınırlı da olsa) aklın refleksif gücünü kabul eder ve hermeneutiği evrensel ve refleksif bir felsefe haline getirerek hermeneutiğe eleştirel bir fonksiyon yükler. Böylece, hermenutik yalnızca benlik bilincinin oluşmasına yardımcı bir disiplin olarak sınırlanmak yerine; bilim, ahlak, sanat ve politika gibi alanlara da genişleyen refleksif bir felsefe haline gelir. Öte yandan, anlama tecrübesinin tarihselliğini kabul etmesi Gadamer'de insanın kendi hakkındaki bilincinin sınırlı bir bilinç olduğunu, diğer deyişle, insanın kendisini tam olarak tanıyamayacağını ortaya koyar. Buna karşılık, Rorty insanın kendine özgü söylemler geliştirerek kendi hakkında bir bilinç ulaşabileceğini kabul etmektedir.

KAYNAKÇA

- Dahlstrom, Daniel O., "Hermeneutic Ontology", içinde *Theory and Applications of Ontology: Philosophical Perspectives*, editörler, Roberto Poli and Johanna Seibt, (2010) 395-415,
- Frazier, Jessica, "The Destiny Of Phenomenology: Gadamer On Value, Globalism, And The Growth Of Being", *HeyJ*, no LXIV (2023): 215-226.
- Frede, Dorothea, "Beyond Realism And Anti-Realism: Rorty On Heidegger And Davidson", *The Review of Metaphysics* 4, no 40 (1987): 733-757.
- Gadamer, Hans-Georg, *Hakikat ve Yöntem II. Cilt*, Çeviren. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan, 1. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2009.
- Gadamer, Hans-Georg, *Philosophical Hermeneutics*, editör ve çeviren, David E. Linge, Berkeley: University of California Press, 2008.
- Guignon, Charles and Hiley, David R., "Introduction: Richard Rorty and Contemporary Philosophy". İçinde *Richard Rorty*, editörler, Charles Guignon and David R. Hiley, 1- 40. 1. Baskı, New York: Cambridge University Press, 2003.
- Hance, Allen, "Pragmatism As Naturalized Hegelianism", *The Review of Metaphysics* 46, no 2 (1992): 343-368.
- Hekman, Susan, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*, Çeviren. Hüsamettin Arslan ve Bekir Balkız, 1. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Khan, Haider A., "Hermeneutics and Dialectics: (Hegel, Husserl, Heidegger and) Hans-Georg Gadamer", *MPRAPaper*, no 1 (2008): 1-23.
- Kundakçı, Deniz, *Pragmatizm versus Post-marksizim: Rorty ve Laclau-Mouffe örneğinde iki farklı demokratik siyaset anlayışı*, 1. Baskı, İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2015.
- Lynch, Greg, "Gadamer's Aspectival Realism" *Ergo: An Open Access Journal of Philosophy* 7, no 37 (2021): 985-1014.
- Okada, Yusuke, "Is Gadamer a Realist?" *Trópos* 2, no 12 (2019): 151-171.
- Özkan, Sezal Çınar, *Etik, Adalet, Sosyal Umut*, 1. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2021.
- Öztürk, Emre, *Hermeneutiğin Öyküsü Gadamer Odaklı Bir Analiz*, 1. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2020.

- Palmer, Richard E., *Hermenötik Schleiermacher, Dilthey ve Gadamer'de Yorum Teorisi*, Çeviren. İbrahim Görener, 1. Baskı, İstanbul: Anka Yayınları, 2002.
- Pihlström, Sami, "Pragmatism and the Ethical Grounds of Metaphysics", *Philosophical Topics* 36, no 1 (2008): 211-237.
- Rorty, Richard, *Consequences of Pragmatism: Essays 1972-1980*, 6. Baskı, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2011.
- Rorty, Richard, *Essays on Heidegger and others Philosophical Papers Volume 2*, 10. Baskı, New York: Cambridge University Press, 1999.
- Rorty, Richard, *Felsefe ve Doğanın Aynası*, Çeviren. Funda Günsoy Kaya, 1. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2006.
- Rorty, Richard, *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Çeviren. Mehmet Küçük ve Alev Türker, 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.
- Rydenfelt, Henrik, "Realism without representationalism", *Synthese*, 2901, no 198 (2021): 2901-2918.
- Verges, Frank G., "Rorty and the New Hermeneutics", *Philosophy* 62, no 241 (1987): 307-323.
- Wittgenstein, Ludwig, *Felsefi Soruşturmalar*, Çeviren. Haluk Barışcan, 1. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2005.
- Yamuç, Cemre Uğural, *Metaforlarla Düşünmek: Rorty ve Derrida'nın Batı Felsefesi Eleştirilerine Bakış*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, 2022, 43.

RORTY VE GADAMER FELSEFESİNDE DİL-DÜNYA İLİŞKİSİ
THE LANGUAGE-WORLD RELATIONSHIP IN THE PHILOSOPHY OF RORTY AND
GADAMER
Mustafa TAŞDELEN - Arslan TOPAKKAYA